

Az irodalomtörténeti kongresszus. melyet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság rendezett, a magyar irodalomtudomány legnagyobb szabású vállalkozása volt. Irodalomtudományunknak mindig voltak nagy alakjai, olyan nevekkel büszkélkedhetünk, mint Bod Péter, Kazinczy, Csokonai, Vörösmarty, Bajza, Toldy Ferenc, Arany János, Gyulai Pál, Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Katona Lajos, Négyesy László, Horváth János neve, de nagyjai magányosan dolgoztak körülük alig terjedt túl egy íróasztali lámpa fénykörénél; egy szemináriumi kör, egy kávéházi asztal, egy kongzó előadóterem volt publicitásuk szélső határa. Elképzelhetetlen volt a múltban, hogy egybegyűljön ennyi irodalomtörténész, hogy tanácskozásukban ilyen nagyszámú külföldi tudós vegyen részt, s hogy három napon át ilyen nagyszámú érdeklődő hallgassa szavukat.

Nemcsak a kongresszust előkészítő és támogató szervek jó munkáját dicséri a kongresszus sikere. Ez a kongresszus csak felszabadult hazánk légkörében jöhetett létre, s eredménye irodalomtudósaink tíz esztendeje tartó, megszokott nélkül folyó munkája volt. Meg kellett teremteni előbb a marxista—leninista felsőoktatás irodalomtudományi szektorát egyeteminkben és főiskoláinkon, egybe kellett hangolni a felsőoktatás munkáját a középiskolák és általános iskolák munkájával (első általános iskolai és középiskolai tankönyveink szerzői, társszerzői egyetemi oktatók, akadémikusok, Kossuth-díjas tudósok voltak!), fel kellett élesíteni az irodalomtudomány tudományos és társadalmi fórumait, részt kellett venni a tudomány népszerűsítésének munkájában.

Esztendőök teltek el olyan részletmunkákkal, melyeket csak a tudomány belső körének érdeklődése kísért, de kifelé alig volt látható eredménye. A felszabadulás előtti tudományosság igen fogyatékosan végezte el a forráskutatás munkáját,

nem sok gondot fordított a szövegkiadásokra, szűk anyagi lehetőségek közt dolgozott, erkölcsi-társadalmi támogatás nélkül. Petőfi világhíre sem volt indok arra, hogy művei

csonkítatlan teljességben, korszerű kritikai kiadásban kerüljenek a tudományos kutatók kezébe — képviselhető, mi volt a többiek sorsa. A felszabadulás előtt Akadémiánk József főherceg többszöri átfűlés után is időtlen hadinaplóit adta ki, s irodalmunk történetének forrásait középiskolai tanárok, kisdíákok áldozatkészsége hozta napvilágra nem tudományos igényű, népszerű kiadványokban. El kellett tüntetni, aprólékos filológiai munkával, irodalmunk történetének fehér foltjait, s mindezt egy olyan tudós gárda végezte, melynek legtöbb munkatársa csak a felszabadulás után ismerkedett meg a marxizmus—leninizmus ideológiájával, tudományos módszereivel, a szovjet tudományosság példájával — menetközben, munkaközben tanultunk.

A közelmúltban kezdett csak megmutatkozni ennek a munkának eredménye. Megindultak a kritikai kiadások, megjelentek legnagyobb írónkról az első nagy monográfiák, napvilágot láttak olyan munkák, melyek már egy-egy nagyobb korszak, egy-egy jelentősebb irodalmi mozgalom összefoglaló képét rajzolták meg s az irodalomtörténeti kiadványok ideológiai színvonala is emelkedett, módszere is igényesebbé vált. Irodalomtudományunk, mely tíz esztendőn át pártunk és kormányunk ösztönző támogatását élvezte, eljutott odáig, hogy megérett a bírálatra.

Ilyen előzmények után érett meg a helyzet az irodalomtörténeti kongresszus megtartására, a marxis-

ta—leninista irodalomtudomány zászlóbontására, a magyar marxista—leninista irodalomtudósok seregszemléjére, eddigi munkánk mérlegelésére.

A kongresszus azt a célt tűzte maga elé, hogy megvizsgálja a realista irodalmi ábrázolás kifejlődését, irodalmunk történetének egészét tekint-

ve át. Ez a cél helyes volt. A realizmus problémája a marxista—leninista esztétika egyik központi kérdése. A realizmus magyar fejlődése alkalmas arra, hogy áttekintése során legjelentősebb irodalmi mozgalmainkkal, legnagyobb írónkkal foglalkozunk. Végül pedig a realizmus problémájának elméleti és történeti vizsgálata világít bele legmélyebben mai irodalmunk problémáiba.

Az élő magyar irodalom fejlődése iránt érzett felelősség, a mai irodalmi helyzetünk diktálta sürgető szükség döntötte el a kongresszus központi témájának kiválasztását. Irodalmunk egészséges fejlődése attól függ, mennyire tudják írónk elsajátítani a szocialista-realizmus alkotó módszerét. Irodalmi életünk mai beíró feszültsége azt mutatja, hogy egyes írónk megtorpantak a szocialista-realizmus útján. Ezt a feszültséget, ezt a megtorpanást egy olyan tudományosan megalapozott, irodalmunk történetének tapasztalataival gazdag, a világirodalom teljes perspektíváját áttekintő kritika tudja csak feloldani, mely nemcsak ítélt, hanem mélyreható elemzéssel meggyőző példát mutat, s vonzó perspektívát tár írónk elé.

A kongresszus munkájának tudományos bírálatát majd elvégzi — a viták anyagának közzététele után — a magyar és a nemzetközi tudományos szakkritika. Anélkül, hogy ennek itt és most elébe vágnánk, bizonyos eredményeit s hibáit máris látjuk kongresszusunknak. Tolnai Gábor referátuma, *A realizmus kérdései és a régi magyar irodalom* és a megindult vita az első jelentős kísérlet volt arra, hogy régi magyar irodalmunk problémáit a marxista—leninista értékelés mérlegére tegyük. Nagy elégtellel hallhattuk Julius Dolansky csehszlovák akadémikus nyilatkozatát, hogy a csehszlovák delegáció e vita tanulságai alapján még itt Budapesten hozzáfűzött hasonló jellegű vizsgálatok előkészítéséhez. Eredménynek tekinthetjük azt a vitát, mely Barta János referátumát (*A kritikai realizmus kérdései a magyar irodalomban*) követte, s

amely nemcsak azt a terminológiai zűrzavart leplezte le, mely a realizmus kérdésében uralkodik, hanem alapvetően tisztázta a terminológiai zavar mögött meghúzódó fogalmi tisztázatlanságot. Kiviláglott — nem utolsósorban külföldi vendégeinknek, V. R. Scserbinának, R. M. Szamarinnak, H. Markiewicznek, T. Vianunak felszólalásai nyomán — hogy tulságosan tágra szabtuk a realizmus fogalmát s hajlamosak voltunk mindent, ami haladó tendencia volt régi irodalmunkban, a realizmus címkéje alá szorítani, illetve, ahol ez nem volt lehetséges, jelentős haladó irodalmi jelenségeket kiszorítottunk ha-

lító hagyományaink közül. Történelmileg körülhatároltabb, s elvileg tisztább képet sikerült kialakítanunk a realizmusról, s ugyanakkor fény derült arra a szűkkeblűségre, mellyel a feudalizmus korának bizonyos jelenségeit, a XIX. század romantikáját kezeltük.

E eredménynek tekinthető az a kritikai bátorság, amely Nagy Péter referátumát (*A szocialista realizmus kibontakozása irodalmunkban*) és e tárgykör vitáját jellemezte. Nem kis segítséget nyújtott a helyes kritikai álláspont megadásához Juraj Spitzer felszólalása, aki a csehszlovák irodalom hasonló jelenségeit ismertette. Általános eredménynek nevezhető, hogy a realizmus elméleti problematikájának s történeti kifejlődésének vizsgálata során irodalmunk nem egy, eddig elhanyagolt szektorára derült fény (a magyar líra realizmusának kérdése, a magyar kritika története, az emigrációs irodalom problematikája, a munkásmozgalom irodalmának jelentősége, József Attila irodalomtörténeti helyének szabatosabb kijelölése stb.), s így sokkal átfogóbb, teljesebb, irodalmunk fejlődésének legfontosabb erővonalait kidomborító képet kaptunk irodalomtörténetünk egészéről, mint amit, beleesve részletkutatásainkba, valaha is fel tudtunk eddig vázolni.

Az eredmények mellett persze kiténtek munkánk hibái is. Az irodalom-elméleti munkában való gyengységünk mellett munkánk bizonyos fokú provincializmusa: nem ismerjük eléggé a nemzetközi irodalomtudomány eredményeit, a szovjet irodalomtudomány munkáját, nem

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Osztályozás

Szerző:

Bóra László

Cím:

Az irodalomtörténeti kongresszus után

Idő:

1955

Személy:

Forrás:

1955. X. 6.

Helyszám:

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. fűz.)

(Oldal)

látjuk világosan irodalmunk történetében azt, ami sajátosan magyar jelenség, s azt, ami csak a köröttünk élő népek irodalmával való összefüggésében tárható fel s értékelhető. Kiderült az is, hogy bizonyos kérdések megnyugtató értékelésére még mindig nem vagyunk felkészülve (Arany értékelésének küszöbére csak a vita során jutottunk el, a Nyugat-mozgalom helyes értékeléséhez hozzá se fogtunk stb.). Kiderült, hogy legnagyobbjainkat is olykor túlságig szűkös, már kialakult, megmerevedett sémák keretében látjuk s meglepetéssel hallottuk, milyen újszerű vonásokat lát a német tudomány Petőfink fejlődésében. Gerhardt Steiner felszólalásában nemcsak a tájköltő Petőfit, hanem a magyar városi élet egyik első, úttörő ábrázolóját mutatja be legnagyobbunkban, Vitakészségünk fogyatékosaira is rá kellett döbbernünk, s arra is, hogy tudományunkat még mindig nem tudjuk megfelelően képviselni: vitánkra nem tudtuk megnyerni sem esztétikusainkat, sem történészeinket, s ami a legfájdalmasabb, íróinkat is csak igen kis mértékben.

Ismétlem: a kongresszus végleges,

teljes értékelése a szakkritika feladata lesz. Am egy alapvető értéke már ma is megállapítható kongresszusunknak: túljutottunk a szemellenzős, apolitikus szakmai zárközöttségen, irodalomtudományunk arccal a jelen problémái felé fordult, részt kér — a maga sajátos eszközeivel — a ma harcaiból. Amikor Tolnai Gábor a lírai realizmus kérdését vetette fel a régi irodalomról szólván, amikor Eckhardt Sándor Balassi és Zrínyi példájára hivatkozott, amikor Pais Dezső, a nyelvtudomány segítségét hozva, egy olyan területen mutatta meg a dolgozó nép alkotó jelenlétét irodalmunkban, ahol eddig csak feltevésekre lehettünk utalva, akkor — mindenki úgy érezhette — mai irodalmunk égő s élő kérdéseiről esett szó, a lírai ábrázolás szubjektivitásának s a valóság objektív dialektikájának helyes viszonyáról, a személyes érzések és a közért való lírai hevület igaz arányáról.

Természetesen különösképpen a huszadik század foglalkozó vitában vált ez közvetlenül is érzékelhetővé. Pozitív vonása volt a kongresszusnak az is, hogy szembeszállt

olyan hibás nézetekkel, amelyek ma irodalmi életünk egy részét jellemzik. Sajnálatos azonban, hogy a vita egésze nem jutott el élő irodalmunk legidőszerűbb problematikájáig. Irodalmi helyzetünk előzményeire nagyobb súly esett, mint magára a helyzetre.

Az irodalomtörténeti kongresszus háromnapos tanácskozása véget ért, de a munka csak most kezdődik. Akadémiánk nyelv- és irodalomtudományi osztályának irodalomtörténeti főbizottsága már hozzálátott a kongresszus munkájának értékeléséhez, s a kongresszuson szerencsésen megalapozódott nemzetközi tudományos kapcsolatok gyümölcsöztetéséhez, a további közös munka megszervezéséhez. A kongresszus nagy és örömteli ajándéka volt, hogy a Minisztertanács elrendelte: a Magyar Tudományos Akadémia szervezze meg az Irodalomtudományi Kutató Intézetet, ennek jó megalapozásában máris részt vesznek nagyobb tapasztalattal rendelkező szovjet, lengyel, csehszlovák, román irodalomtörténészek. Henryk Markiewicz itt-tartózkodásának utolsó napját arra szenteli, hogy a naturalizmus kérdéséről rendez vitát egy

irodalomelméleti munkaközösségben. De mindezekén túl, az lesz a kongresszus legnagyobb, s legmaradandóbb eredménye, ha az irodalomtudomány munkásai tovább mennek a megkezdett úton, s tudományos eredményeikkel és kritikai aktivitásukkal — sokkal tevékenyebben, mint eddig — hozzájárulnak élő irodalmunk problémáinak megoldásához.

A kongresszust végighallgatták legjobb pedagógusaink, általános iskolai tanítók, középiskolai tanárok, oktatásügyünk szervezői, s nagy számban vettek részt rajta egyetemi és főiskolai hallgatók. Az ő munkájuk is most kezdődik: a mindennapok szívós aprómunkájával kell szilárd tudássá, élő meggyőződéssé tenni azt, ami — reméljük — kongresszusunk legszilárdabb eredménye volt: hogy irodalmunk gazdag múltja, szép jelene a szocializmus megvalósulása felé mutat, hogy irodalmunk mély hazafisága, gazdag embersége, s mértékre és arányra tanító formai teljessége ezen az úton fegyver, munkaeszköz, példakép.

Bóka László